

стир Водоча био седиште струмичких епископа од како је сазидан у XII веку, или раније,¹⁾ па све док није разрушен у доба турске владавине.

Ђорђе Св. Радојичић.

ЛАЗАРИЦЕ У ЛЕРИНСКОЈ ОБЛАСТИ.

По многим јужнословенским областима постоји обичај да се на Лазареву суботу певају извесне народне песме. Те су песме, мање више, обредне и зову се *лазаричке*. По томе, што у неким крајевима лазар игра пред лазарицама, каже се и: *лазарице играју*. Има крајева, нарочито градова, у којима лазарице играју, односно певају и у петак, у очи Лазареве суботе. У петак певају по кућама, а у суботу по чаршији. У недељу, по групама, иду лазарице у цркву и одстоје службу. Групе се строго и суревњиво држе даље једна од друге.

Девојчице које иду у лазарице, већином су од 14—16 годнна. Негде, нарочито по селима, иду у лазарице и старије девојке. Лазарице су у народу цењене и вољене. До пре 50—60 година, у свима нашим крајевима под Турцима у лазарице су ишла само хришћанска женска деца.²⁾ А има крајева (Србија до српско-турских ратова 1876—78 и др.), где су у лазарице ишле и циганске, мухамеданске девојчице.³⁾ — Тако је сада и у многим другим нашим крајевима. У Бугарској тако је било и ранијих година. — У Леринској области, осталој под Грцима, у лазарице иду само хришћанска женска деца.

Пошто је овај обичај врло стар, још из прехришћанскога доба, лазарице су до нас дошле врло различите, може се рећи, у сваком другом крају другачије су. И ако су именом и временом певања песама везане за цркву, у њима врло мало има религиознога, али се током времена њихова прехришћанска организација изменила, ако не и сасвим изгубила. Разноликост лазарица већа је по садржини њихових, лазаричких, песама, него ли у њиховој форми, спољашности. И ако у лазаричким песмама разних крајева има заједничких мотива, они су се тако неједнако задржали, да се тешко и распознају. Та разноликост, како у песмама тако и у лазаричкој форми, најлакше се уочава у лазарицама блиских, суседних области, на пр. у Врањској и Нишкој области;⁴⁾ за тим на онима у Битољској, Оридској, Кичевској области, и т. д.⁵⁾ А колико се, тек, разликују оне у јужним нашим областима од оних у Бугарској?⁶⁾

Колико сам ја пратио живот лазарица, оне се, као и многи други стари обичаји, нагло губе. Стога ћу овде изнети своје белешке о лазаричким песмама у Леринској области, скупљеним за време великога рата.

У Лерину и његовој околини, пошто се запости за Ускрс, почну се ускоро одраслије девојчице купити и договарати о Лазарицама — Лазару. По 7—8 њих саставе групу, *куйче*, и почну се састајати, учити и појати лазаричке песме. Неке одмах, а неке у току спремања за лазарице, изаберу једну између себе за *лазара*. Још при образовању *куйчиња*, траже се, мање више једних година старости, а иначе „*другарки*“. Старије девојке стварају за себе посебна *куйчиња*. То бива стога што одрасле „*знаеш ђесни те ош другог година*“. Оне се купе тек на недељу—две пред Лазареву суботу. Млађе вежбају се у певању обично сваке недеље по подне.

У свакој групи одређене су по две које ће носити корпицу за јаја и др. предмете, којима ће их даривати по кућама кад буду певале.

¹⁾ Судећи по архитектури, црква манастира Водоча сазидана је најдоцније у XII веку. Кр. Милићев на н. м. 57.

²⁾ Вук, Рјечник код те речи.

³⁾ Браство књ. IV с. 43 и с. 66. — Срп. Етногр. Зборник XVI с. 132 и с. 298 и др. — Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena св. V друга полов. с. 279—883; књ. XVIII с. 31 и с. 501; V друга полов. с. 279—283.

⁴⁾ Сборникъ за народни умотворения књ. VIII с. 293; — књ. V с. 24 и даље.

⁵⁾ Ibid. II с. 5; — III с. 25; — IV с. 14; — V с. 24; VI с. 7—8; — VII с. 33; — VIII с. 29—30; — XI—XII с. 49—50. — Срп. Етногр. Зборник XIX с. 39.

На Лазареву суботу све лазарице устану рано; обуку се у празничну рубу, *накише* се и скупе се у једном дворишту по договору. Руво и накит чине им: *кошули, фусијани, кошуљки, минџани, антиерију,*¹⁾ *џрегачи, шемију, џреврски, чораји, чејли,*²⁾ *ђердани, бисер,*³⁾ *обойки,*⁴⁾ *џрсијени, цела,*⁵⁾ *канџи*⁶⁾ и *којче-ћостек.*⁷⁾

Чим се искупе почну певати: „*да се огласе*“. И подуже времена певају у самом дворишту, где су се скупиле, ову песму:

Тоде ле, тенка, Тоде ле,
Кога си тенка израсти,
У уловната година.
Кога пауни летаа

Крилите ѝ се тресеа
Чупите му гб береа
На чело си га редеа.

Пошто ову песму отпевају неколико пута, и дан довољно овлада, лазарице пођу на улицу и певају:

Ој чупчиња гугуфчиња,
Пат чинете да помина,
Нишчо зарар не ви чина.

Рада ми се у џепови,
П'лни, рамна суво гројзе,
Доп'лнати еблебији.

Идући даље улицом, певају, непрестано понављајући:

Моруле, месечинуле
— — — — —

А за тим:

Терај Нешо коњска кола,
Коњска кола шес бивола,
Да стигнеме град Битола,
Град Битола град Станбола,

Да купиме рој белило,
Да се прават мали моми,
Мали моми лазарките,
Лазарките другарките.

Када почну ићи по кућама, како уђу у двориште, укућани изађу сви пред кућу и дочекају лазарице. Лазар се обрати најстаријем од укућана „на кого“ да поју. Обично се обраћају баби, ако је ту међу укућанима, и баба ће рећи да најпре певају најмањем детету у кући. Онда лазарице заиграју и почну певати:

Димко црвена јаб'лко,
Бу момин сендук кријено,

Бу момината сагија,
Бу момините чапрази.

Играње лазарица састоји се из шетања, таласања њихова у кругу око корпе. Свршивши прву песму, на захтев укућана, певају другу мушком малом детету:

Е море момче грађанче,
Шо ти је бела кошула,
На бел Дунава белена,
На мрамор плоча чукана,

На трандафили сушена.
Ја на каранфили диглена,
Бу момин сендук кријена,
Бу момините чапрази.

За тим женском малом детету:

Елено, санџак Елено,
Не качи перо високо,
Доста си сама висока.
На Солун сенка држеше,
До солунските овчари.

Овчари јagne печеа,
И на Елена делеа.
Елена делба нећеше,
Туку сакаше овчарче,
Овчарче мало чобанче.

¹⁾ Дугачка хаљина од алаџе, до листова; пуњена је памуком а преко ње се опасује појас. То је што у другим областима *бојелек*.

²⁾ ципеле.

³⁾ низе од перла (маностра) *црвене, жутије* и *беле* боје.

⁴⁾ минђуше.

⁵⁾ То је неколико низа старих сребрних пара пришивених на парчету платна или концем повезаних низа тако да чине целину, гизду. *Цела* се меће, закачи за косу на потиљку тако да мало виси по врату.

⁶⁾ Низ косу штофана пантљика шара са канџом на врху.

⁷⁾ Сребрна, масивна канџа која се закачи за плетеницу и има два сребрна ланчића којима се закаче минђуше. Други *ћостек* је исто такав и он се закачи на прсима да држи кошуљу затворену.

За тим певају мушком детету средњих година:

Русо Петре граматиче,
Бог да бије твој'та мајка,
Твој'та мајка, твоји татко,
Што те скорна мошне рано,
Мошне рано ву недела,
Ву недела два празници.
Те промени, те нареди.

Што те пушта лепа црква,
Да расклепаш клепалата,
Да запалиш кандилата.
Да причестиш мали моми,
Мали моми лазарките,
Лазарките, другарките.

Женској деци, „на чупи“ певају:

Мала Митра црква мете,
Црква мете Бога моле,
Бога моле да подуне,
Да подуне горнио ветер,
Да заросе ситна роса,

Да испечати с'ти река,
Да ѝ крене мостовите,
Да не дојдат татко, мајка.
Јас ће зема ђашче момче,
Ђашче момче, попе свекре.

Или ове:

Ој ти моме, малој моме,
Сношчи стројник ми ти дошло,
Со мајка ти лаф правеа,
Со татко ти збор зборваја.
Ој ти мајко, стара мајко,

Јаска ерген не помина.
Ерген руба не износи,
Ни жалони шан'лосани,
Ја нозите бојосани.

Петро, перничко, писана,
Стара те мајка родила,

Со бело млеко дојена,
Со топал симит ранета.

Изникнала пероника,
Стреде трло овчарево.
Кој ја вишло овчарчето,
Трни бере да ја граде,
Симит дроби да ја гноје,

Млеко м'зе да ја ваде.
Не ти била пероника,
Тук ти била мала мома,
Малој мома лазарката,
Малој мома ја за мене.

Като, качутко, граѓанко,
Не врви често крај дуѓан.
Дуѓанџијата неженет,

Да не те фате за рака,
Да не ти скрше бурмата,
Бурмата скапо купена.

Варај, варај од душмани
Од душмани зулумџии,

Убавина калешина.

Лудо шета јод град на град,
Да си пала кираџији,
Кираџији, асланџији,
Да напише бела книга;
Бела книга црно писмо,
Да му пушти здраво-живо,
Здраво-живо на мајка му,
На мајка му на татко му;

Да зарежат многу лојза
Многу лојза јагламази
Многу лојза ројно вино,
Ројно вино девет бочви.
Ки си дојде кај јесена
Кај јесена ке се жена.
Ке је носа у Србија.

Младом, нежењеном, певају:

Илбан си Белград градеше,
И отаде бели Дунава,
Секакво цвеће насади.
Најпрвен црвен трендафил,
Ај по трендафил каранфил;

Да му го носе невеста,
На зелената сагија,
И на златните чапрази,
Ја на старата шемија.

Младињу, ђаку, певају:

Седнал ми је Андонија,
Крс ми седе книга пише.
Книга пише с'зи роне,
С'зи рони дур крвави.

Мајка му го јопитва
Оти, синко, с'зи рониш.

За тим се пева младама, „на невестите“ овако:

Ој невесто, дробна ниско,
От далеко донесена.
Ни при татка ни при мајка,
Стреде река оставена.

И на с'нце му говоре:
„Ој ти с'нце, летно с'нце
„Да ли беше на вилајет?“
„Ој невесто, дробна ниско,

„Чера беше ваш вилајет.
 „Твојта мајка фурне горе,
 „Твојта сестра леб разнесва,
 „Твојто брате коња ружва.

„Којна ружва да те зема,
 „Да те зема на поседак
 „Твојти татко вино точи“.

Скоро ожењеним, младим људима, пева се:

Кинисал Илван, кинисал,
 Со невестата пред него,
 На милни гости да јоде,
 На милни гости шурје му.
 Невесте, жив'ти браћа ти,

Ја поткрени си ђердано,
 Да не ти толко зунее,
 Зунее дори тапнее.
 Да не те чујат душмани,
 Душмани твојте Асами.

Старијим људима певају:

Јанкула вино пијеше,
 Ем фалба ми се фалеше:
 Имам си синои кралови,

Имам си снаи кралици,
 Имам си ћерки султани,
 Имам си жена пашица.

Код свештеника у кући певају:

Рашетал се владика,
 По полето по морето,
 Благослови с'ти дрвја.
 С'ти дрвја му станаја,

Тополата не му стана.
 Благослови владиката:
 Виш да вишиш, род да немаш.

„Големашу“ певају:

Пофалил се невен Перо,
 Јас сум кадар, кадар, вредан,
 Јас ке ода дур пред царо,
 Ки му ѿ уза царштината,

Ки му ојна на столнина,
 И му ѿ узе царштината,
 И му седна на столнина.

Орачу певају:

Ој ти, Илван, ран ти Илван
 Рано одиш на јорајне.
 По пат одиш песна појиш,

Песна појиш гласовита,
 Гласовита, вековита.

Јов. Хаџи Васиљевић.

КОСТУРНИЦЕ У ВЕЛЕСУ.

Заједно с многим другим појавама и схватањима старог начина живота, у Велесу је почео да се губи и врло занимљив обичај *поновног сахрањивања мртваца*,¹⁾ обичај преношења кости из првог гроба у породичну *коскарницу* (костурницу).

По народном схватању и веровању, кости се сабиру и преносе у породичну коскарницу, да се покаже умрлим прецима да имају захвалних потомака, који се брину за њих и после смрти им, и у нади да ће Бог и онима, што сабиру кости својих предака, дати потомство које ће се на исти начин старати о њиховим посмртним остацима и спасењу душе.

Ипак овај обичај неће бити првобитно наш, што се види и по томе што је ограничен само на јужне крајеве и богатије друштвене слојеве. По мом сазнању, обичај је овај врло раширен по Грчкој, те је несумњиво донет из те земље, као и многе друге тековине. Тако мисле и многи Велешани. Примању, ширењу и одржавању тог обичаја припомогла је у знатној мери и оскудица земљишта за гробље. Тако су на пример велешка саборна црква св. Пантелејмона и гробље на врло кршевитом месту и на маленом простору, те се, стога, један те исти гроб мора више пута употребљавати. Ради примера навешћу само да се род Гајдовци, којих има у Велесу 47 душа, сахрањују само у два гроба.

¹⁾ Срав. Др. Тих. Р. Ђорђевић, Двоструко сахрањивање, Гласник Скоп. Науч. Друштва I, 2. стр. 530.